

FİKİR HAREKETLERİ

1871 olayları ve Namık Kemal

Namık Kemal, bir muhafazakâr olmadığını halkçı hareketleri savunarak göstermiştir. Aşağıdaki inceleme, Namık Kemal'in Paris Komunasını nasıl savunduğunu göstermektedir.

Namık Kemal
Heri fikirleri savundu

Kayahan Baladuroğlu

İnsanlık tarihinde büyük sarsıntılar yapan İhtilâl hareketleri, fikir adamları ve kalem sahipleri için, âdeta, birer mihenk taşı olmuştur. Her filozof, her düşünür, her yazar, bu hareketler karşısında, müspet veya menfi bir durum takınmak zorunda kalmış; tarihin akışında, gücüne göre, ileri veya geri bir rol oynamıştır. Bu bakımdan, Tanzimattaki Devlet ve kalem adamlarının Büyük Fransız İhtilâli ve XIX. yüzyılın ihtilâlcî hareketleri karşısındaki durumları incelenmeğe değer birer konudur.

Namık Kemal'in 1789, 1848 ve 1871 İhtilâli karşısındaki durumu ise özel bir önem ve anlam taşımaktadır. Bu ateşli ve hürriyet sevdalı yazar, yalnız —Mısırlı Prens Fazıl Mustafa Paşa gibi, Büyük Fransız İstiklâlinin prensiplerini benimsemekle kalmadı. 1848 İhtilâllerini de savundu; ve —İbret'teki arkadaşları ile beraber— Paris Komunası'nın da savunmasını üstüne aldı.

Namık Kemal, bundan kırk yedi yıl önce, Birinci Cihan Savaşında, Türkiye ile ilgili yayın yapan Alman profesörleri tarafından, Komün savunucusu olarak, dünyaya ilân edildiği halde (1), bizde, bugüne kadar, nedense, unutulmuş; ve bu noktada, Avrupanın en ünlü demokratlarından Mazzini'yi geride bıraktığı belirtilmemiştir.

Komün hareketi, bütün dünya cumhuriyetçileriyle hürriyetseverlerinde yankılar uyandırmıştı. Bu yankıların Türk yayın hayatındaki başlıca temsilcileri, İbret sayfalarında, kalemlerini birer kılıç gibi kullanan Namık Kemal ve arkadaşları olmuştur. Gerçekten, İbret gazetesi «Sermuharriri Kemal Bey», hacmini bir misli büyütüp başına geçtiği gazetede, Komün'den bir yıl sonra, savunucu bir makale kaleme almıştır; ve bu makale yüzünden açılan tartışmalarda, İstanbuldaki Türkçe ve Fransızca matbuata karşı, haklı bulduğu davayı, büyük bir celâdetle savunmuştur.

Âli Paşa'nın Tutumu

Âli Paşa'nın 1871 olayları karşısındaki durumuna gelince, onu, dostu Thiers'in yanında ve Namık Kemal'e çatışma halinde, bulacağız.

Türkiyede, Birinci Enternasyonal'e ve 1871 Paris Komunası'na dair yayınlanmış en eski resmi vesika, Sadrazam Âli Paşa'nın kaleminden çıkan bir emirname-dir. Paris Komunası —bilindiği gibi— yalnız Parise ve Fransaya özgü bir olay olarak kalmamıştı. «XIX. yüzyılın en büyük ihtilâlcî hareketi» sayılan Komün, uluslararası bir hâdise karakterini taşımak itibarıyla, Fransa dışındaki memleketlerde de yankılar uyandırmış; devrin geri kafalı, muhafazakâr devlet adamlarını titretmişti.

Sunu da hatırlamak gerekir ki, o devirde, Komün hakkında, Türkçe basında da, sütunlar dolusu yazı çıkıyor, bazı Avrupa basınından aktarma ve çevirme yoluyla, okuyuculara muntazaman bilgi veriliyordu. Fransa Hariciye Nazırı Jules Favre'nin yabancı memleketlerdeki Fransız elçilerine gönderdiği «Tahrirat-ı umumiye»de Türkiye Kamu oyuncu bilinmekte idi. Âli Paşa'nın Komün'e karşı tepki gösterişi açıklanırken bu noktalar gözden irak tutulmamalı ve Sadrazam makamından çıkarılan Emirname, Komün mü-

nasebetiyle Enternasyonal'e yapılan saldırılar kategorisine giren bir vesika olarak incelenmelidir.

Paşa'nın Emirnamesi

Emirname-i samî suretini okuyalım:

«Malûm-u vâlaları olduğu üzere şu içinde bulunduğumuz vakt-ü zaman maarif-i maddiye cihetiyle tefevvüknümay-ı a'sar-ı eslâf olduğu müstağni-i delil ve bürhan ise de cemiyet-i insaniyenin âsil mâye-i kıvam ve devamı ve medar-ı emn-ü emânı olan âdâb ve ahlâk-ı umumiye ve sair kuyûd-u mânevîyyeye hayfâ ki çendan atf-ı enzar-ı dikkat ve ihtimam olunmamakta olmasının netayic-i vahimesinden olmak üzere güruh-u faale ve amelenin sermaye ve maldârân ile servet ve fevaidçe tesavisi zımında emvâl-i mevcudeyi mukaseme eyleme ve belki hüküm ve hükümetçe anlarla müsterek olmak efkâr-ı muzirresi binsekiz yüz altmış ve altmış bir tarihlerinde serberâverde-i âlem-i kev-ü fesâd olarak şu dokuz on sene zarfında mânen-dî erva-hı habîse Avrupanın her tarafına cari ve sarf olmuş ve bu efkâr eshabından tereküb ve teşekkül eden cemiyet-i cesime-iye Enternasyonal nâmı verilmiş ve Londrada bir merkez ve Amerikada kâin Newyork şehriyle İsviçrede şubeler peyda ederek bunun âzâ ve efradı ve sermayesi hayli den teaddüd ve tekessür etmiş olup nezd-i hakayikâsinây-i vezirânelerinde muhtac-ı tavzih ve beyan olmadıkları vecihle bu kârgâh-ı âlemin kanun-u bedî-i halk ve tertibine muhalif olan işbu efkâr-ı vehametâsârın uHûdanegerde hayyiz-i husule vusulü enva-ı ihtilâlât ve ihtilâfatın tehaddüs ve tekevvününü icab eyleyeceğinden ve bunlara hemefkâr olan Komün takımının Paris şehri-i şehrinin giriftar eyledikleri hâl-i mesabîştimâl dahi meydana bulduğundan maadâ cemiyet-i beşerîyyeyi bir hâl-i vahset ve behimete irca ve idhâl eylemek âdeta haydutluk fiil-i fazihini bir kaide ve tertib altına alarak ibâhe eylemek demek olmağla ve bu heyet-i muzirrenin daire-i mefsedetini memâlik-i mahrus-e şâhâneye kadar tevsiye çalışması baîd anilîhtimâl olmamağla eğerçi bu taraf ehლისინ emzice ve ahlâk-ı umumiyelerine nazaran efkâr-ı meşruhanın buraca Avrupadaki gibi tesirât-ı seriâ ve kavîyyesi olamayacağı me'mûl ise de maamafih bunun hudûd-u memleket-i fesihâ-ı Osmanîyyenin içerüsüne hulûl ve duhûl idememesi esbabının istihsali ve bu fikir-i fâsîd erbabının tervic-i mekasid ve âmâl etmelerine kat'â fırsat ve ruhsat bulmalar için tekayyüdât-ı lâzımanın icrası mütahattem-i zimmet-i hükümet oldu-şuna ve keyfiyyet vilâyât-ı sairaye de bildirilmiş idüğüne binaen bu babta taraf-ı devletlerinden dahi icab edenlere ilây-ı vesâyâ ve talimât buyurulması tavsiyesiyle şukka-i mahsusası senaveri terkin olundu efendim» (2).

Âli Paşa, emirname, kısaca, sunları söylüyor: Yaşadığımız devir, medeniyet ve teknik ilerleme bakımından, geçmiş yüzyıllara üstündür. Fakat, insan toplumunu ayakta tutacak ve yürü-

tecek ahlâka ve manevi bağlara önem verilmiyor. Bir kelimeyle, maddî alandaki ilerlemeye karşılık manevî alanda gerileme var. Bundan da vahim sonuçlar doğmuştur. İşçinin kapitalistle zenginlik ve nimetlerden faydalanma hususunda eşitliğini sağlamak amacıyla ortadaki malları bölüşmek ve hükümeti onlara ortaklaşa idare etmek gibi zararlı fikirler 1860 ve 61 yıllarında meydana çıkmış; dokuz on yıl içinde habîs ruhlar gibi Avrupanın her tarafına yayılmış; ve bu fikirleri besleyenler Enternasyonal adıyla büyük bir dernek kurmuşlardır. Enternasyonal'in Londrada merkezi, New-yorkta ve İsviçrede kolları var. Yarattığı kanununa aykırı olan bu gibi fikirlerin gerçekleşmesi —Allah göstermesin!— türlü türlü ihtilâller ve çatışmalar doğurur. Bu gibi fikirleri taşıyan Komün taraftarlarının yani komünarların Parisi ne hale soktukları da gözlerimizin önündedir. Bu, insan toplumunu vahsete sürüklemek, haydutluğu ve eşkiyalığı sistemleştirip mubah kılmak demektir. Bu zararlı heyetin fesat çarçevesini Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kadar genişletme çalışması ihtimalden uzak değildir. Vaki, halkımızın mizaç ve ahlâkı göz önünde tutulursa, bu gibi fikirlerin bizde çarçabuk ve derin izler bırakmayacağı umulur. Bununla beraber, bunun İmparatorluk sınırları içine girmemesini sağlamak ve bu fesatçı fikre saplananların maksat ve emellerine ulaşmalarına kesin olarak fırsat verilmemesi için gerekli tedbirler almak Hükümetin ödevidir...

Devrin hızlı gidışı karşısında, «kaplumbağa yürüyüşü ile» ilerliyen ve «hal kı siyasi terbiyeden uzak bulunduran» Sadrazama göre, Birinci Enternasyonal ancak İblisin kafasında yer bulabilen fikirlerin mahsulü idi; Komün İhtilâli bu çeşit fikirlerin gerçekleşmesinden başka bir şey değildi; vahsete ve hayvanlığa sürüklenmek istemiyorsak, her türlü tedbire baş vurarak, bu fikirleri önlemeliydik!

Metternich'e benzetilen ve «zekâvet ve fetanetini, hep meslek-i muhafazakârisini idameye hasr ve tahsis ile ana muhalif ve muarız gördüğü her şeyi, her şahsı manen ve maddeten ezip mahvetmekle müteleziz olan» (3) müteverrim Sadrazam, bu emirnameyi beşinci defa sadaretle iken, kaleme almıştır. Emirnamenin tarihi 6 cumadulülâ 1289 dur; yani, efrence 25 Temmuz 1871. Paris barikatlarında son savunma 28 Mayıs 1871 de çökmüştü. Âli Paşa, bundan tam dört ay sonra, 18 Eylül 1871 de öldü. Şu halde, Emirnameyi, Komün'ün yıkılışından iki ay sonra ve ölümünden sekiz hafta önce yazmış demektir.

Âli Paşa, birbirine bağlanıp zincirlenen cümlelerle, noktalama işaretlerine lüzum görmeden bir solukta bitirdiği, seci'lerle süslü Emirname, bize yalnız resmi Tanzimat üslubunun dikkate sa-

yan bir örneğini değil, aynı zamanda Tiyervari (4) bir zihniyetin de üzerinde durulmağa değer belgesini sunmaktadır.

Phare de Bosphore'a Reddiye

İstanbulda, Fransızca olarak yayınlanan Phare de Bosphore, Namık Kemal'in gazetesinde Paris Komuna'sını savunan makaleye târizlerde bulunmuştu. İşte, İbret'teki «Reddiye» başlıklı yazı bu frenkçe gazeteye cevap teşkil etmektedir.

Namık Kemal'in cevabı Komün taraftarlarının tuttukları yolun doğruluğu, onlara karşı yapılan isnatların hak-sızlığını haykırıyor. Bu cevapta, Versaylıların, tarih huzuruna, alınlarında zalim ve iftiracı damgasıyla çıkarıldığını görüyoruz. Komünarlar ise, insan toplu münü islah etmek isteyen ve bu uğurda canlarını feda eden kahramanlar olarak tebciil ediliyor.

Namık Kemal, diyor ki: Komünarların mesleklerinde haklı olduklarını ve kendilerine yapılan isnatların suçundan sıyrıldıklarını delilleriyle göstermiştik. Phare de Bosphore, —Thiers'e uyarak— birtakım devlet binalarının yakıldığını, erkek ve kadın petrolcüler itiraf etmiştir, diyor. Bu gazete İstanbulda çıkan gazetelerden doğru dürüst bilgi alamazken, Avrupada geçen olayları doğrudan nasıl verebilir? Gazetemizde o makaleyi yazan arkadaşımız Versaylıların zulüm silâhiyle dökülen kanlar sokaklarda akarken, Pariste idi. Mahkemelerde Komün taraftarlarını suçlandıran ve savunan avukatları dinledi. İki tarafın fikirlerini güden gazeteleri okudu. Vatan çocuklarını çiğneyip ezenlerin insafsızlıklarını gördü. Bunun içindir ki, Versaylıların hem hasım hem hâkim olarak söylediklerine inanamaz. Bunların, falan şöyle yapmış, filân bunu itiraf ediyor yollu uydurdıkları şeyler kuru iftiradan başka bir şey değildir. Versayın hiç bir alçaklığı irtikâptan kaçınmayan hafiyeleriyle o meşhut cevzit güruhu meydana getirir. İnsan toplumunu onarmayı, islah etmeyi amaç edinen ve bu maksat uğruna canını feda etmeyi göze almış olan bu kadar akli fikri başında adamlara petrolcü sıfatını kullanmak seni' bir iftiradır. Tekrar ederiz ki, komünarlar yakıp yıkmak isteselerdi ellerinde bulunan kalelerin toparıyla Parisi iki saat içinde bütün bütün mahvedebilirlerdi (5).

Namık Kemal'in Versaylılara kini o derece kuvvetlidir ki, devlet meselesini ele aldığı bir yazıda, Napoléon III ü şid detle kamçıladıktan sonra, biçare kadınları ve zavallı çocukları sorgusuz sualsiz kurşuna dizenele karşı köpürüyor (6).

Namık Kemal'in hemen hiç bir yazısı yok ki, fırsat düşsün de, Versaylıları terzil ve tezyif etmesin.

Âli Paşa'nın dostu Thiers'e gelince, Namık Kemal'in nazarında, «Belâhî Na polyon» a bile rahmet okutmuş mel'un bir simadır.

Görülüyor ki, Namık Kemal'in KOMÜN karşısındaki ideolojik durumu, faraza bir Mazzini'ye kıyasla çok ileridir. Namık Kemal, «büyük demokrat» Mazzini gibi, sadece, Komün'ü yermemekle yetinmiyor; onun savunmasını yapıyor; ve böylece, ileri fikirleri savunan Avrupalı yazarların safına katılmış oluyor.

(1) Prof. Dr. Heinrich Zimmerer, Die Neue Türkei in ihrer Entwicklung vom 1908 bis 1915, s. 11—12 (Leipzig 1915)

(2) Muharrerat-ı Nadire, Cildi evvel, s. 38—39 (Mühendisyan Ohannes Matbaası, 1289)

(3) Ebüzziya, Yeni Osmanlılar Tarihi s. 196

(4) Fransızcaya vukufundan çok bahsedilen ve «kitabî ve fenni politikada maharet» i dillere destan olan Âli Paşa, Avrupa'daki siyasi hâdiseleri ve Fransızca neşriyatı, adım adım takip edebilecek durumda idi. Doğuda Fransız diplomasisinin ve Fransız nüfuzunun yayılmasında büyük rolü olan bu Osmanlı diplomatı, Engelhard'ın deyişiyle «Tanzimatın Fransız safhasında» hummalı faaliyet gösterdi; en ağır yükü omuzlarında taşıdı. Frenk bankerleriyle kapitalistlerinin güvenini kazanan ve Fransaya — yani Fransız sermayesine — bağlılığın sembolü sayılan Paşa, siyasetinde Napoleon III e bel bağlamış, Thiers'i yakından tanıdı. Bu itibarla da, 1871 hâdiselerine yabancı kalmamıştır.

(5) İbret No. 8, 12 haziran 1288.

(6) İbret, No. 75, 7 kânunuevvel 1288.